

publicitari significatiu, encara que una mica artificial i conjuntural. Es reproduïx en el llibre un anunci de la Caixa de Girona publicat al *Punt Diari* (juliol de 1988) on es remarca que ofereix uns serveis financers de proximitat: «Volem que obtingui la màxima rendibilitat dels seus estalvis [...]. Som gent de casa bregats en finances [...] —Mani!». L'anunci lligava amb el missatge d'atenció telefònica de les seves oficines, que era «Caixa de Girona, mani!».

El llibre es clou amb un suggeridor epíleg del creatiu publicitari Toni Iglésies. Fa un repàs de la naturalesa de la publicitat, l'evolució de les agències de publicitat presents a la demarcació de Girona i inclou una predicció sobre el futur de la publicitat en un món globalitzat, amb una importància creixent de les xarxes socials, que provoca canvis: «Les marques, sobretot les grans, però també les locals, comencen a mostrar-se menys interessades a publicitar els seus productes de forma directa i es posen a “vendre” estils de vida, maneres de viure [...]».

El llibre del doctor Lluís Costa és com un atractiu i entretingut gràfic d'un sismògraf que ens va marcant els canvis més significatius de la societat que podem apreciar gràcies a les traces que la publicitat ha deixat en els mitjans de comunicació gironins. Té,

a més, un mèrit afegit: el fet d'estudiar-ho en un àmbit local complementa els estudis històrics de la publicitat a Catalunya, tal com afirma el doctor Joan Manuel Tresseras en el pròleg del llibre.

En definitiva, si es vol veure de quina manera la publicitat és un reflex d'un temps i d'un país cal anar a les fonts publicitàries i al llibre del doctor Costa ja que és un exhaustiu estudi local que esdevé una anàlisi global de l'evolució publicitària contemporània.

Josep VICENÇ I ERES⁵
Universitat de Girona

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume (2022). *El periodisme català contemporani. Diaris, partits polítics i llengües, 1875-1939*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 423 p.

El trànsit entre el cop d'estat del general Martínez Campos i el del general Franco és un període cronològic que contempla les grans transformacions de la societat catalana i de la part urbana de l'espanyola. Entre elles, un règim constitucional amb tics autoritaris tradicionals de

5. josep.vicen@udg.edu

l'Antic Règim amb un Estat notable per la força que té i que organitza un conglomerat entre monarquia, exèrcit, oligarquia i aparell administratiu i que només amb les capes mitjanes al poder, durant la Segona República, podrà prioritzar els programes renovadors i modernitzadors. Amb l'alfabetització i la urbanització de la societat, amb el creixement de les ciutats i l'inici de despoblació del camp, la minva, suau però creixent, del poder eclesial i l'eclosió en ascens de noves ideologies —socialisme, catalanisme, laïcisme, anarquisme...— apareixeran nous fenòmens de tot tipus, de la moda i la publicitat a les marques comercials, mentre noves formes d'organització prenen embranzida: agafen protagonisme bancs i caixes, i també els transports, ferrocarril i cotxes. Les eleccions amb propaganda electoral, aparició de partits i presència de nous protagonistes —audiència, mercat, electorat, etc.— van matisant la massa amorfa i que només podria optar a la revolta de períodes anteriors a la Restauració. Apareixen nous vehicles comunicatius com la ràdio i es milloren els existents, amb color, abaratiment del preu de venda al públic, generalització de la venda al carrer en establiments com els quioscs... tot un món nou. Aquest és l'escenari del periodisme que estudiarà Jaume Guillamet en aquesta obra.

J. Guillamet (Figueres, 1950) continua en aquest estudi, obra de recerca i d'alta divulgació, una línia constant en la visió històrica del periodisme català que havia conreat en altres obres com *La premsa a Catalunya* (1988), *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994* (1994), més recent, i que enllaça amb el present, *Premsa, franquisme i autonomia. Crònica catalana de mig segle llarg, 1939-1996* (1996). Tanmateix, de la trentena d'estudis sobre història de la premsa i del periodisme en la seva bibliografia remarquem dos extensos treballs, precedents directes de l'obra que ens ocupa i que, de fet, esdevenen les dues primeres parts d'una trilogia sobre el periodisme català del segle XVII fins al final de la Guerra Civil.

Efectivament, *Els orígens de la premsa a Catalunya: catàleg de periòdics antics (1641-1833)* (Eumo, 2003) i *L'arrencada del periodisme liberal: política, mercat i llengua a la premsa catalana (1833-1874)* (IEC, 2010) són les dues primeres parts, antecedents cronològics, i el present treball és continuació d'una trilogia que constitueix una història del periodisme català feta amb dimensió i perspectiva acadèmica i amb un estil i trets comuns: aprofundiment de la bibliografia, coneixement de les fonts, estudi directe dels periòdics, i

voluntat sintetitzadora sense perdre's en detalls amb una voluntat alhora d'interpretació que constitueix una nova aportació de conjunt al coneixement del que ha estat el periodisme català. Recentment en aquesta mateixa col·lecció, conjuntament amb el professor Marcel Maurí, ha presentat *Catàleg històric general de la premsa en català* que complementa una bibliografia centrada en Figueres, Andorra, les comarques gironines, premsa comarcal, etc., fruit d'una molt fructífera dedicació a la història del periodisme català en la qual també hi ha monografies biogràfiques (Abdó Terrades, Antoni Brusi, Narcís Lloveras...) o de capçaleres (*L'Opinió*, *Studium*...). Els tres volums esdevenen la més recent història del periodisme català elaborada amb criteris i voluntat acadèmica.

Amb, doncs, un extens bagatge bibliogràfic, el professor d'història del periodisme (UAB i posteriorment a la UPF —fins la seva recent jubilació—, on dirigí interessants treballs de recerca) s'acara, ben proveït així, a l'estudi d'un període significatiu i contemporani de la història catalana. Hi considera en detall els anys trenta, un període d'or. D'ençà el 1874, les molt dures repressions ideològiques a la premsa liberal i progressista espanyola i a la premsa en llengua catalana, per ser-ho, han travat i

obstaculitzat, i molt, una evolució que haguera, sens dubte, portat —com ho ha fet en àmbits estatals similars a la premsa catalana, d'una gran qualitat formal, alta incidència social i eficiència periodística pel que fa a projecció d'una llengua i cultura i a ser alhora tribuna i mirall d'una societat— a una posició de gran relleu com en qualsevol país europeu.

L'autor s'acara, en aquest treball, a un repte i ho fa conscient de les limitacions, constata el nombre escàs de grans periòdics diaris estudiats a fons, encara no una vintena, i alhora assenyala el gran nombre de grans capçaleres pendents d'estudiar. Pel que fa a les revistes, el nombre és més alt i, tot i la importància, són moltes capçaleres sense una monografia específica. Sigui com sigui, la gran ruptura de 1939 marcà profundament una evolució i l'autor s'atura en aquesta data tràgica i significativa que serà un gran canvi de rumb social. Aspira a mostrar el mig segle, intens, molt intens, en el qual el periodisme i la societat catalana tindran uns grans i profunds canvis i esdevindran un marc —amb la gran capital cultural i editorial que és Barcelona i un conjunt rellevant de ciutats mitjanes de gran vida cultural— en el qual el periodisme esdevindrà motor essencial de transformacions.

Després d'unes molt breus presentació i introducció, l'obra es

mostra com un tot en quatre grans capítols: es fixa en primer lloc en l'expansió de la premsa i el mercat i cultura professionals, que constitueixen la part central; el capítol tercer, breu, tracta del gran impuls del periodisme en el període i el llibre es clou amb un epíleg. Els apèndixs són taules, sovint sense referències de fonts i deutes de les limitacions de les bibliografies; la bibliografia usada no és exhaustiva però sí abundosa i els índexs, de periòdics citats i onomàstic dels personatges citats són molt pràctics per als estudiosos o els simples consultors puntuals per la gran quantitat d'informació valuosa que aporta el treball.

Sempre s'escola alguna errata puntual derivada d'una bibliografia repetitiva (*La Renaixensa* passa de revista a diari el 1881 si bé són simultànies un temps o s'escriu *La Veu de*[1] *Montserrat*), però l'obra és molt curosa i es fixa bé en els detalls tot i el gran nombre de dades aportades. L'autor és dels que consulta premsa i el resultat es nota, amb un treball precís, elaborat i rigorós que fa esdevenir aquesta obra, amb la tasca de l'autor, aguda i plena de matisos, en una sòlida història del periodisme català contemporani. L'obra és deutora de les grans monografies o estudis específics i així ho explicita, i si disposem de treballs sobre *L'Autonomista*,

el *Brusi* o *La Veu de Catalunya*, les seves dades apareixen o poden aparèixer més fàcilment en els treballs de conjunt, tot i que malauradament no arriben en plenitud ni amb matisos als manuals de docència atès que la manca de la bibliografia recent en la seva confecció és un problema crònic i del qual poc es parla públicament.

El treball es fixa especialment en el Principat, no contempla l'exterior. Certament, amb poca premsa, tot i que significativa com a mostra; per exemple, Marcela Lucci sobre el *Resorgiment* de primers de segle a Buenos Aires i que serà precedent dels grans treballs que s'han fet o caldrà fer sobre el període següent de l'exili, com ara la tesi doctoral de Núria Galí a Mèxic, inèdita a casa nostra i senyal que cal encara avançar força —a més de fer repertoris i censos— en les monografies de les grans publicacions que durant l'exili foren l'única, amb la premsa clandestina, veu lliure.

Malauradament, vivim temps difícils a la universitat per les limitacions i modificacions dels programes de doctorat que dificulten les recerques clàssiques i estan convertint, per la gran aflluència forastera als cicles de doctorat i màster, les facultats de periodisme en importants centres de recerca del periodisme sud-americà més que del català, només cal veure la bibliografia que es publica al respecte... El

periodisme fet a l'exterior per catalans també es periodisme català i ni la Generalitat de Catalunya ni la Biblioteca de Catalunya no han reeixit a tenir cura de disposar de monografies de recerca en aquest camp. Seria de gran ajuda acadèmica la digitalització de continguts en repertoris que estarien cridats a tenir un gran paper en la recerca hemerogràfica, com seria el cas d'ARCA, on podrien figurar també les publicacions fetes a l'exili —i també amb anterioritat, en la nodrida labor cultural de la diàspora catalana que no comença el 1939 sinó dècades abans. Tenim *Ressorgiment* però hi ha una desena de grans revistes que altres repositoris espanyols tenen cura de digitalitzar i oferir als lectors. Però tornem a l'obra que ens ocupa.

A mesura que avança la lectura en el treball de Guillaumet hom copsa més la importància estratègica que ha tingut aquest sector industrial, aquesta obra cultural, aquesta agitació artística, especialitzada, patriòtica, etc., en la construcció d'una identitat, d'una societat i els avatars que ha tingut. I és important i cal conèixer-ho, és la memòria d'una nació. Per posar un exemple, no apareixen citades ni la revista *Fruïcions* de l'Associació Obrera de Concerts ni la *Revista Musical Catalana*, de l'Orfeó Català, dues publicacions ben

singulars i rellevants; i tenim treballs sobre la premsa musical catalana que donarien per a un capítol de l'obra, i el mateix podem dir de la premsa obrera, femenina, excursionista, esportiva, sardanista, religiosa, etc.; aquesta és una particularitat del treball, més que una relació feixuga vol ser una síntesi conceptual. Si aparegués, perquè ens fem càrrec del volum del periodisme català, la citació de les quinze mil publicacions que hem tingut fins al 1939, la sola relació ocuparia tota l'obra. Guillaumet cita unes sis-cents publicacions, segons el profitós índex de deu pàgines; ocupar-se, doncs, de totes, encara que fos només citar-les, seria trenta vegades més, ocuparia gairebé tot el volum i seria inoperant. Forçosament aquest tipus de treball han de ser síntesi i hom no pot aspirar a trobar-hi dades puntuals sinó una visió, com és, de conjunt.

Hi apareixen les grans publicacions i les emblemàtiques, els diaris i revistes d'alt tiratge i gran influència i així configura un assaig en el qual interrelaciona eficientment el subtítol de l'obra, llengua i política, amb dos subapartats més que constantment apareixen, per la sensibilitat del professor Guillaumet, periodista d'origen, que són la professió i el mercat amb la censura i les limitacions en el periodisme que promou el poder. Aquest és el mèrit de l'obra, més que una

successió de citacions inútils, la voluntat de copsar el *tot*, des de dins de les redaccions i empreses, i en l'eco a fora.

El coneixement sempre és acumulatiu. Un antecedent valuós, al costat de la benemèrita *Història de la premsa catalana* (1966) de J. Torrent i R. Tasis, és l'obra de referència *200 anys de premsa diària a Catalunya* que va coordinar el malaguanyat Josep M. Huertas Claveria. Treball molt valuós tot i que, hàndicaps de tota obra que obre camí, hi manquen —almenys pel que hem vist nosaltres— una vintena de diaris però Huertas en recull mig miler, i són molts! D'aquests, un centenar en català i quatre centenes més en castellà, que laboriosament aplega, i això és un enorme, un gran mèrit. Un altre problema dels periòdics que es conserven és la dificultat per completar sèries. Certament, els estudiosos tenen una complicació afegida en la manca de voluntat institucional de completar les col·leccions; tot i les dificultats materials òbvies, és imprescindible —encara més ara que es digitalitza— fer tots els esforços. I si una col·lecció és incompleta i no es fa la cerca dels exemplars que no es tenen en la col·lecció que es pren com a base per digitalitzar, en altres centres, públics o col·leccionistes, per disposar de la col·lecció completa, el resultat seran dificultats per a la recerca o consulta.

Un exemple serien les dificultats a assolir a les taules sintètiques que sempre plau a l'estudiós d'oferir. És un apartat complex per la disparitat de fons, que sovint poden ser preses en referències si bé la limitació dels orígens dificulta les projeccions futures. No és el cas del gruix de l'obra, que es fixa en el que anuncia sobre llengua, diaris i partits polítics, però la història és tan extensa i intensa que sempre faltaran noms: si parlem de repressió, cal esmentar el director de diversos diaris Josep Subirats, empresonat i que, com explica a les memòries, superà la repressió. I així tants d'altres. El mateix podríem dir de capçaleres emblemàtiques de la premsa comarcal que van tenir el primer terç de segle una gran incidència, fins i tot en castellà; els casos de Valls, Manresa, etc., serien exemples clars que avui no són recordats. O de revistes en català que tampoc són vives en la memòria i tenen un valor literari i cultural extraordinari i serien mereixedores d'una gran tesi doctoral pel seu valor. El que diu Guillamet en el sentit que recordem més uns diaris que altres i uns periodistes més que altres i que no sempre són ni els més llegits ni els qui treballaren o publicaren més, és cert i ho podem aplicar al conjunt de la premsa.

En conjunt, ens trobem davant una obra valuosa en el panorama

hemerogràfic català per la qualitat, l'abast i l'extensió i intensitat de l'estudi. Els que ens hi dediquem coneixem l'esforç del treball i en valorem el resultat. Sempre hom anhela que hi hagués altres aspectes més aprofundits com l'evolució lingüística, el que succeí durant la Guerra Civil quan per primer cop a la història hi ha més capçaleres en llengua catalana que catalana —no pas de tiratge—, però avui també ens trobem en un cas similar amb una gran diferència: els mitjans de pantalla dominen els tradicionals diaris de paper que s'han reconvertit sovint però aquella societat dels gabinets —cabinets o clubs de lectura, del XVIII— i de diaris de matí, migdia, tarda i vespre, amb exemplars arreu —de perruqueries a casinos, de bars a ateneus— ha canviat a la lectura individual en pantalla. Sigui com sigui, treballs d'aquest estil ens ajuden a entendre més el paper del periodisme en la societat que s'ha transformat i en un període en què l'alfabetització, urbanització i socialització han anat en creixement ens ajuden a disposar de més claus per a un coneixement més ple.

Els estudis, repetim, sempre són deutors dels antecedents i del propi treball. Ara ens trobem ací, malauradament, que la manca de col·leccions ens impossibilita de conèixer aspectes de la premsa progressista, clandestina,

esquerrana, perseguida i destruïda, si bé això no vol dir que no hagi existit. Conèixer en conjunt el paper del periodisme ens ajuda i potser encoratjaria a la preservació dels arxius dels diaris, quants no se'n llencen constantment... I també que apareguessin monografies extenses i documentades de molts de rellevants —de *La Publicitat* a *La Vanguardia*— i que així les síntesis del futur poguessin disposar de més recursos. Ho avala el que tenim, i les tres-centes obres que cita Guillet en la completa bibliografia. El treball d'interpretació ens situa en una posició molt agradable per disposar d'obres de conjunt que ens ajuden a entendre la Catalunya actual gràcies a la present aportació en la qual l'autor coneix, des de dins, la professió —direcció i subdirecció de diaris i revistes— i l'impacte del periodisme gràcies a la recerca i docència posterior. En aquest sentit s'agraeix la voluntat didàctica i alhora de distanciament per conèixer i fer conèixer el periodisme fet a Catalunya en el gran trànsit que suposa el canvi del periodisme ideològic, polític, literari i de baix consum a l'informatiu i empresarial d'alts tiratges. Aquest procés, vist en detall i en una perspectiva en la qual Catalunya té un sistema de comunicació propi i no depèn simplement de la premsa de la capital de l'Estat. Una premsa central que ha estat vehicle de castellanització

i d'espanyolitat i que per reeixir a Catalunya necessitarà de lleis, emanades de victòries militars, per esclafar la premsa en català, de llengua i d'esperit, i veure els esforços fets per eliminar-la és la història d'una ignomínia o d'una emigració que la faci seva. Conèixer el que hi havia en etapes de plenitud ens ajuda a entendre aquest intent de genocidi cultural que comença quan Guillamet acaba l'exposició d'un agitat període, com si n'hi hagués algun de tranquil, de la història contemporània. Els periodistes catalans del període, coneguts com Gaziel o Antoni Rovira i Virgili, escriptors de talla com Josep Carner o Josep Pla, o polítics com Valentí Almirall o Enric Prat de la Riba o, poc coneguts avui, com Narcís Molins i Fàbrega o Indaleci Castells conformen una professió que maldà per projectar el que succeeix davant un poder que usa la censura o les prohibicions per limitar-ho i uns empresaris que lluiten per prioritzar empreses. La història dels diaris entre 1875 i 1939, més enllà dels aspectes descriptius, és l'objectiu d'aquesta valuosa aportació que té, entre altres, el mèrit de ser una bona visió de conjunt.

Josep M. FIGUERES⁶
Universitat Autònoma de Barcelona

ORDEIG I MATA, Ramon (2022). *Diplomatari dels comtes Bernat de Besalú i Guifré II de Cerdanya, germans de l'abat i bisbe Oliba*. Pròleg de Martí Aurell. Epíleg de Lourdes de Sanjosé. Vic: Estudis Històrics, 516 p.

Ramon Ordeig és la persona viva que més documents ha editat i a la vegada figura en el molt restret grup dels editors més curosos, no només pels seus amplis coneixements de paleografia i diplomàtica, sinó també per la seva gran erudició: en aquest sentit, és hereu de l'escola de l'Arxiu Episcopal de Vic, de tradició llunyanana, però sustentada i reforçada després de la Guerra Civil pel mestratge del canonge Eduard Junyent, a la memòria del qual Ordeig dedica el *Diplomatari*. L'obra editora d'Ordeig va començar pels set volums de les *Dotaries de les esglésies de Catalunya*, i els sis volums del *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, continuació de l'obra publicada per Eduard Junyent amb el mateix títol, dedicada a la documentació del segle x. En paral·lel, Ordeig ha tingut un paper important a la *Catalunya carolíngia*, on es va fer càrrec del volum IV, el més gruixut, corresponent als comtats d'Osona i Manresa, i també del volum VIII, que publica els documents dels comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga, al mateix

6. josepmaria.figueres@uab.cat